Tidsskriftskopi:

Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred
Skipper, Flemming
Strandingslig og flerstemmig salmesang. : Rejse gennem Thy og Hanherrederne i slutningen af 1800-tallet.
2013
side 17-30

BestillingsId: 1512818570969

DanBib/BOB bestil-id: 1028437215

Dette materiale er indskannet og fremsendt elektronisk i henhold til aftale med COPY-DAN Tekst & Node.

Det er ikke tilladt for slutbrugeren at videresende det indskannede materiale til andre.

og fik året efter datteren Mabel. I 1861 blev han udnævnt til leder (»inspecting commander«) af kystredningsstationen i Great Yarmouth i Norfolk og samtidig forfremmet til »captain« (kommandør). Her kunne han udnytte sine erfaringer til at hjælpe andre skibe i nød, og måske var hans oplevelser med *Polyphemus* medvirkende til hans ønske om at gøre en indsats på dette område. Warren forlod ganske vist posten igen efter blot et års tid, men stationen i Yarmouth fungerede helt frem til april 2013.

På et tidspunkt inden 1871 må Warren have forladt flåden, da han i dette år optræder i folketællingen som »pensioneret kaptajn«, bosat med sin hustru, datter og ugifte storesøster i Woolwich Common sydøst for London; et militært område, hvor der også var boliger for tidligere officerer. Han forblev dog aktiv i sit otium, idet han gjorde sig både som opfinder og forfatter. I 1875 fik han, sammen med tre andre, patent på »forbedringer i fremstillingen af hjul og aksler til tog«. I 1882 udgav han en bog, hvori han blandt andet diskuterede den britiske tilstedeværelse i Middelhavet og værdien af at opretholde den.

Frederick Pelham Warren optræder fortsat i 1885-udgaven af *Burke's Peerage* og må altså være død engang efter dette år. Han fik et langt og begivenhedsrigt liv og tilbragte blot et par måneder af det i Thy den vinter, hvor verden for en kort bemærkning kom til Vangså. Alligevel må opholdet og den voldsomme oplevelse have gjort stærkt indtryk på Warren og hans mandskab. Nogle dele af den store verden blev i Thy – på havets bund, på kirkegården eller på museets magasin. Måske tog de overlevende til gengæld en lille del af Thy med sig hjem.

Michael Riber Jørgensen
Født 1981. Historiker. Museumsinspektør ved Museet for Thy og Vester Hanherred.

Litteratur og kilder

Clowes, William Laird. *The Royal Navy*. A History from the Earliest Times to 1900. London 1901.

Eisenreich, C. P. *Det nørrejydske Redningsvæsen. Dets Tilblivelse, Organisation og Historie*. København: 1927.

Goldschmidt, Meïr. *Dagbog fra en rejse på vestkysten af Vendsyssel og Thy 1865* (red. Bjørn Elmquist). København 1980.

Jensen, Jens Konge. *Fra den gamle Skibskiste* (erindringer fortalt til F. K. Erlang). Ringkøbing 1937.

Marryat, Horace. »Et ophold i Jylland, på de danske øer og i København (1858-1860).« *Historisk Årbog for Thy og Mors og V. Han Herred* 1976: 104-20.

Palmer, Charles John. *The Perlustration of Great Yarmouth, with Gorleston and Southtown* I-III. Great Yarmouth 1872.

Svalgaard, Robert. »Strandkontrollør Carl Lauritz Bolvig, Klitmøller.« *Historisk Årbog for Thisted Amt* 1967: 360-76.

Warren, Frederick Pelham. *Gibraltar: Is it Worth Holding?* London 1882.

Robert Svalgaards personlige strandingsarkiv. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Desuden oplysninger fra diverse danske og britiske aviser samt fra Royal Navys arkiv.

Strandingslig og flerstemmig salmesang

af Flemming Skipper

Rejse gennem Thy og Hanherrederne i slutningen af 1800-tallet. En forfatters møde med et »eksotisk« hjørne af Danmark, der er ladet med dramatiske hændelser. På rollelisten ses også en lettere opbragt redningsbestyrer, en energisk landsbylærer med skibe på havet ... og en injuriesag i Thisted. En degn der ikke kan synge. Og endnu en forfatter der rapporterer fra vestkysten og får tid til at aflægge den syge digterkollega i Thisted et besøg.

Historien begynder i middelalderen. Med Adam af Bremen. En tysk magister og skoleleder. Præst var han også. Krønikeskriver. En kilde til Danmarkshistorien der tegner et vellignende kort over Skandinavien ... endda målt i dagsrejser. Og hvor Thy og Hanherrederne dukker op som en samling af øer.

Det er forfatteren Erik Skram, der bringer Adam af Bremen på banen, da han efter en længere rejse i slutningen af 1880'erne gennem det forblæste Thy og Hanherrederne sidder lunt inden døre i København og skriver på sin reportage, der skal indgå i et stort værk i flere bind om Danmark.

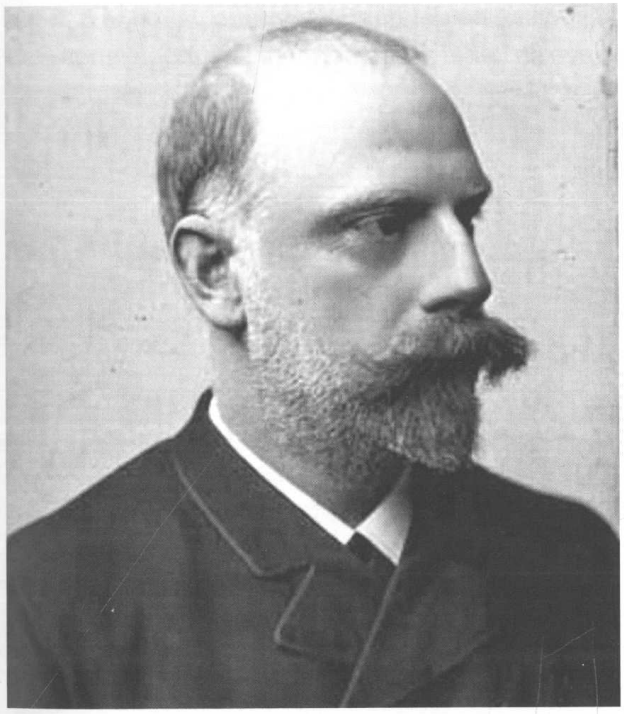

Erik Skram, forfatter, stenograf og protokolsekretær ved Rigsdagen. I 1880'erne på rejse gennem Thy og Hanherrederne. (Det kongelige Bibliotek).

»Ligesom det er sikkert, at i syd Thyholm og Boddum halvø har været skilte fra hovedlandet, således viser naturforholdene og navnene også, at Hanstholm og Østholmen i nord har været omflydte af vand,« føjer Erik Skram til Adam af Bremens beskrivelse.

Det var bebyggelsen, der hed Hansted, mens det er »knuden« ude i vandet, der hedder Hanst*holm*, som er et godt dansk ord for »ø«.

Bent Haller, en nutidskollega til Erik Skram, har fortalt om sit første indtryk af Hanstholm. At han kom op over bakken og så den lille by ligge dér foran ham. Om havet, der kom ham i møde: *»Det var som at komme til en ø uden at have sejlet.«*

Et særligt afsnit i Thy-kystens omskiftelige historie skriver sig fra perioden fra 1600-tallet helt frem til 1850, da skudefarten til Norge var en væsentlig del af egnens udvikling.

Fæstebønder, storbønder, herremænd, fiskere og præster – på det nærmeste hele landsdelen – stod sammen i et effektivt netværk på tværs af de sociale skel om at opbygge et handelssamarbejde med Norge. Det bidrog til udviklingen i Thy. Området var et givtigt landbrugsland med opfedning af stude, hesteopdræt og korndyrkning. Og det var noget, nordmændene satte pris på.

Til gengæld bragte skuderne træ og tømmer til det skovfattige Thy. Udskibningen og landing af last fra og til den åbne strand var ikke ufarlig. Og

transporten blev yderligere risikabel, da Napoleonskrigene ved begyndelsen af 1800-tallet førte til engelsk afspærring og afpatruljering af søterritoriet mellem Thy og Norge.

ET »EKSOTISK STED«

Den jyske vestkyst har i 1880'erne været opfattet som et »eksotisk sted« – langt fra alfarvej. I al fald hvis man boede i København. Som nu Erik Skram. Han er for længst draget til den berømte klub for døde poeter, han levede fra 1847 til 1923, men har stadig et liv i den del af litteraturhistorien, der handler om det såkaldte »moderne gennembrud«. Det er også her, man finder thyboen J. P. Jacobsen, der dog aldrig gik af mode og fortsat har sine læsere. Thisted-digteren som dreng får et par linjer med hos Erik Skram. Til historien hører, at Skram og Jacobsen i København kom til at gå på det samme kursus for at forberede studentereksamen. Skram var i øvrigt den eneste, der bestod i første omgang.

Når Erik Skrams navn alligevel siger en nutidslæser noget, skal vi søge et helt andet sted – i Tom Buk-Swientys bestsellere om krigen i 1864.

Erik Skram var 17 år, da han meldte sig som frivillig under de danske faner, og det er hans grønne skæbne, der rulles ud i indledningsscenerne i *Dommedag Als*, det andet bind i det dansk-preussiske krigsdrama, det dystre kapitel i Danmarkshistorien, der får så store konsekvenser helt frem til vore dage. Han kommer ud i nogle af de mest forbitrede kampe omkring landsbyen Kær. *»Med stor begejstring går han i kamp, men han opdager hurtigt, at slagmarken er den rene rædsel«*, hedder det hos Tom Buk-Swienty.

Det er denne Erik Skram, den senere forfatter og stenograf og protokolsekretær ved Rigsdagen, der bliver tilskyndet til en rejse til det fjerne Thy og Hanherrederne. En reportage om egnen i en periode med voksende befolkningstal:

»På Hanstholmen ligger byerne Rær, Nytorp, Hansted, Nørby, Febbersted og Vigsø, og fra dem alle drives et betydeligt fiskeri. Man har dæksbåde her, med hvilke man går 5,6,7 mil ud på søen for at fange kabliau (store torsk, red.), desuden fanges sild, makrel, flynder, hornfisk, kuller og hummer, og afsætningen til Thisted er bedre end nogen sinde ved jernbaneforbindelsen sydpå.«

Erik Skram bevæger sig ind i fremtiden for egn og natur, der for en københavner kan virke både overvældende og skræmmende, så voldsom den er, og med et fyr, der som et fremmed væsen sender et lys langt ud i natten og over havet, som øjet ikke kan nå, men også pludselig lyser klitterne op og får den mindste mønt til at blinke i marehalmen.

Var der ikke noget med en kanal?

»Febbersted på nordsiden ligger i læ af det 200 fod høje Hjærtebjerg, og en kvart mil østligere gemmer Vigsø sig i en dal på holmen. Ved den sidste by er der fra skrænten en temmelig bred forstrand; der ligger et stationshus for raketapparatet og et anseligt pakhus, hvor regeringen i århundredets begyndelse lod samle korn til Norges forsyning under krigen med England. Her ved Vigsø har der været påtænkt et havneanlæg – som for øvrigt så mange andre steder på den nordlige del af Jyllands vestkyst – og det har da samtidig været på bane at grave en kanal herfra gennem lavningen langs Østholmen ud i Limfjorden. Det sidste ville muligvis blive den lettest udførlige del af planen, skønt forholdene her i Vigsø-bugten synes særlig gunstige for et havneanlæg på vestkysten, man er jo her beskyttet imod vestenvinden« ... kan man læse i Erik Skrams reportage fra Thy i 1880'erne.

NÅR LIGENE DRIVER IND

Den københavnske forfatter var kommet sydfra ad Thisted-vejen og havde på lang afstand set både Hanstholmen og Østholmen hæve sig med høje og temmelig bratte skrænter fra de flade engstrækninger:

»Fra Hokser til Vigsø går der en lavning, som utvivlsomt er gammel havbund, man har her fundet rav og store samlinger af østersskaller, ligesom der også skal være taget et gammelt skibsanker op fra et af de mange kær, og en usikker beretning om, at tørvegraverne har stødt på levningerne af et skib, går der også mand og mand imellem.«

Og så er der fyret. Hanstholm Fyr.

Helt oppe ved »lanternen« ser forfatteren ned på den lille kullede Hansted Kirke med kirkegården, hvor strandingsligene har deres plads under en række grønne tuer i det ene hjørne.

»Det er et stygt syn«, siger fyrassistenten, *»at se et lig komme drivende ind, det har i søen bevægelser, som var det levende, det er blødt, og lemmerne giver efter for ethvert tryk. Det første, man så gør, når man har set det i land, er at trække støvlerne af; så længe det endnu er vådt, lader det sig gøre, senere bliver det umuligt, stivheden indtræder hurtigt på land.«*

Erik Skram fortæller om Thisted-drengen Jens Peter Jacobsens ophold på fyret. Stranden der var den store tumleplads for drengene. Fiskernes både. Travlheden når de vendte tilbage med dagens fangster. Kviksandets lokkende fare, de opskyllede havdyr, klitterne hvor drengene i hemmelighed lavede bål, åløbet nede ved havet. Det var, som om hele verden var samlet det samme sted – og de var rejsende i færd med at opdage denne nye og dog så kendte verden.

Men det allerbedste var måske teltet, der blev rejst, når der skulle være vagthold ved strandingsgods:

»At kunne komme derind og ligge på maven ved den kogende kaffekedel for at høre fiskerne fortælle historier, det var en fornøjelse, som gik forud for det meste andet.«

Disse vagthold løste i de fleste tilfælde deres opgave – nemlig at forhindre tyveri – men det skete også, at de faldt i søvn i det varme telt og snorkede, *»så man troede at høre havets drøn«*.

Men der var en strandkontrollør, der måtte træde i karakter.

En nat, da tre af de hårdeste syvsovere havde vagt, listede han sig ned til de store stabler af vraggods og »stjal« en stor bjælke. På sin ryg slæbte han den møjsommeligt nogle hundrede skridt op i klitten. Og gav sig pludselig til at skyde med sin pistol:

»Vagtholdet kom forskrækket tumlende ud af teltet og måtte beskæmmet døje en tiltale, som ikke lod sig overhøre, og så bære bjælken tilbage til dens plads,« beretter Erik Skram, der også har en historie om en ellers brav degn, en degn ved Hansted

R. Christiansen: Udsigt over engene mellem Østholmen og Hanstholmen. (Danmark i Skildringer og Billeder, 1887).

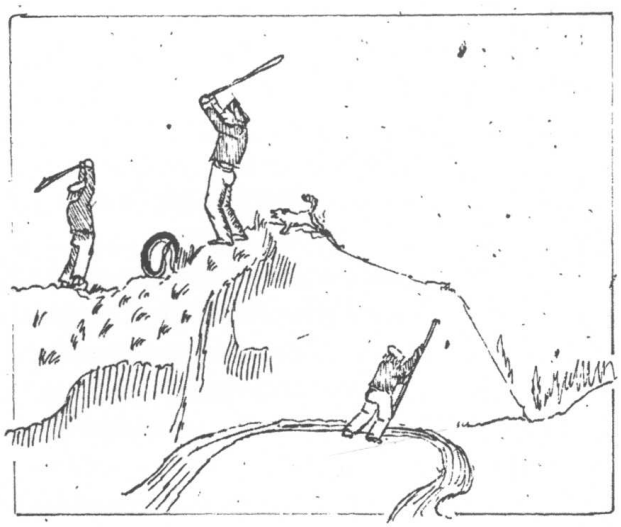

J. P. Jacobsen gik i realskolen i Thisted sammen med Viggo Vørmer, hvis far var fyrmester i Hansted. I 1860 var Jens Peter med Viggo hjemme i påskeferien. Her førte han dagbog i seks dage – desværre var det den eneste gang, han gjorde det. I dagbogen finder vi denne drabelige tegning, hvor drengene er på hugormejagt.

Kirke, som havde et i denne sammenhæng ikke helt ligegyldigt handicap: han kunne ikke synge! Det plagede ham dog ikke noget videre. Han omfattede sin stilling som forsanger for menigheden med stor alvor og havde lavet sig en melodi, der kunne bruges til alle salmer. Det drejede sig – såmænd – om at trække sangen så langt ud som muligt:

»Men Ane fra Møllen, der heller ikke kunne synge, havde en bedre røst end han, hun tog tonen fra ham og gik betydeligt raskere frem; fiskerne fulgte så gerne hende, medens degnen dog beholdt de meget gamle på sit parti. Og alt medens sangen således skød sig ud og ind som bølgerne på stranden, gik præsten op og ned ad kirkegulvet og sang den rigtige melodi.«

Dét sad Jens Peter fra Thisted og hørte på i 1850'erne. Med tilbageholdt morskab – ifølge den Erik Skram, der senere i København skal blive ven med digteren J. P. Jacobsen og endda sammen med ham blive indrulleret i et »moderne gennembrud«.

Mange år senere bliver en stor del af området til Nationalpark Thy. Fra fyret i Hanstholm til Agger Tange i syd. Kyst, klitter, klitheder, klitplantager og store søer. Med andre ord: Landets vildeste vesten med vidtstrakte vildmarker, forblæste kystlinjer, imposante lyngtæpper og poetiske klitter!

Eller med J. P. Jacobsens ord *Til Klitten* fra 1868:

Hvor er du skjøn, naar i et Hav
Af Solglands stærk du smiler,
Naar Lyset Bølger i hver Dal
Og paa hver Tinde hviler.

FOR STORT OG FOR ØDE

En af Danmarks store forfattere, Henrik Pontoppidan (1875-1943), har et nært forhold til Thys havboer. I hans hovedværker dukker Thy op flere steder. Hovedpersonen i *Lykke-Per* (1905), en af de store romaner, ender sine dage – efter at have prøvet kræfter med hele verden – som vejassistent i en ussel rønne et sted ved kysten i Thy.

»Hvad Thys vestkyst betyder for Pontoppidan er for så vidt klar nok,« skriver Ebbe Kløvedal Reich i *Viljen til Hanstholm* (1981).

Den er sindbilledet på alt det, der er for stort og øde til, at mennesket kan rumme det. Men netop derfor er det også det sted, Lykke-Per rejser hen for til sidst at kunne sige: *»Uden et stort, ja, eventyrligt mod til at ville sig selv i guddommelig nøgenhed når ingen til virkelig frigjorthed.«*

Henrik Pontoppidan havde i sin ungdom meldt sig blandt de ingeniører, der på vestkysten ville føre bevis for, at menneskets tekniske snilde kunne overvinde alle vanskeligheder. Den kommende forfatter gik på Polyteknisk Læreanstalt og drømte om en fremtid som vandbygningsingeniør, inspireret af morsingboen Laurits Christian Nyholm, der i 1863 fremsatte et forslag om at gennembryde Thy og bygge havn ved Vigsø.

Det er disse planer, Erik Skram spørger til, da han i 1880'erne er på rejse i Thy. Nyholm havde været ansat på byfogedkontoret i hjembyen og kom herfra til byfoged- og amtskontoret i Thisted. Derefter gik han ind i militæret og blev ingeniørofficer. Han havde mange forslag til nye anlæg og var i det hele taget et fantasifuldt menneske med en masse idéer, som han blot ikke var i stand til at føre ud i virkelighedens verden. I 1863 kom så forslaget

om at lave en kanal fra Limfjorden ud til havet ved Vigsø. Det tjente først og fremmest landbrugets interesser og blev da også varmt modtaget her. Og i Indenrigsministeriet ville man ikke på forhånd afvise tanken. Efter krigen i 1864 studerede Nyholm det store forbillede i Egypten ved Suez, men noget projekt til kanal og havnen i Vigsø kom aldrig. Men morsingboen var en stor inspiration for den unge polytekniker Henrik Pontoppidan – og for den senere forfatter af samme navn, da han skrev *Lykke-Per*, hvor et jysk kanalsystem og et havneanlæg – en frihavn – i Hjertingbugten nord for det nuværende Esbjerg spiller en væsentlig rolle. Og hvor havanlæg til udnyttelse af bølgeenergi er den naturligste del af denne verden.

LANDSBYLÆRERENEN

Mange havde øje for fremtidsperspektiverne i en havn ved Hanstholm – lige netop på dette sted på vestkysten.

Andre havde svært ved at se andet lys end dét, der kom fra fyret på holmen. Blandt de vedholdende kritikere af såvel ingeniør Jørgen Fibiger som placeringen af en storhavn på dette sted var en landsbydegn fra Lemvig-egnen. Hans navn var J. G. Pinholt, og i arkiverne er der flere indlæg fra ham. Forfatteren Bertel Budtz Müller forsøgte fra *Det gule Hus* i Hanstholm at gendrive Pinholts argumenter og forsvare Fibigers projekt. Budtz Müller var de store armbevægelsers mand, og han lagde al sin sproglige energi i at få »landsbylæreren« og »almanak-udgiveren« tilbage til hjembyen Houe. Det var ikke lige nemt hver gang. Og det endte med, at Pinholt anlagde sag ved retten i Thisted for injurier. En sag landsbylæreren vandt.

Pinholt var ikke nogen helt almindelig landsbylærer. Han var forfatter til flere af de bøger, der blev benyttet i undervisningen over hele landet og udkom i store oplag. Han var bladudgiver og redigerede ganske rigtigt *Landmands-Almanakken*, der hvert år udkom i stadig større oplag. Var korrespondent til flere dagblade og tidsskrifter. Helt op i 1940'erne kunne man finde bidrag af Pinholt i *Jul i Thy*. Naturligvis om fiskeres liv og færden

A. Riis Carstensen: Fugleøen i Flade Sø. (Danmark i Skildringer og Billeder, 1887).

langs den jyske vestkyst. Han skrev også i *Dansk Fiskeritidende* allerede fra 1902, og i 1933 blev han medredaktør af *Tidsskrift for Redningsvæsen*, som han havde sat i søen. Sognerådsformand var han også. Der var stort set ikke dét tillidshverv, han ikke kom i nærheden af. Han var et menneske, der tilsyneladende kunne få tid til alt ved siden af lærergerningen.

Det er i begyndelsen af 1930'erne, han begynder at skrive om Fibiger og havnen i Hanstholm. Vestkystens fiskeri- og havneforhold havde i det hele taget hans store interesse, og han har med sine mange artikler været en ivrig og dygtig forkæmper for Thyborøn Havn og bedre besejlingsforhold ved Thyborøn Kanal. Han stod i nær kontakt med fiskeribefolkningen og dens interesse og drev selv i en snes år et mindre kutterrederi med tre moderne både. Pinholt, der døde i 1949, blev æresmedlem af Thyborøn Havns Fiskeriforening.

HERMAN BANG I JYLLAND

J. G. Pinholt er velskrivende, der er et nærvær i hans sprog, som folder sig ud i den også i dag læseværdige bog, han udgav så sent som i 1945. *Fra en Landsbydegns Erindringer* spiller – sikkert ikke helt tilfældigt – på en Steen Steensen Blicher-titel, men er i formen ellers tydeligt inspireret af det store litterære forbillede Herman Bang. Og denne omstridte københavnske journalist og forfatter mødte Pinholt i 1897. Eller rettere – han overværede et møde mellem redningsbestyrer, konsul Andersen, Lemvig, og Herman Bang.

Det er om dette møde, Pinholt fortæller:

»Det var aftenen efter, at vort redningsvæsens største ulykke var indtruffen. Dødsnatten for Liløre, der krævede hele redningsmandskabets liv. Jeg havde opnået tilladelse til at få nogle supplerende oplysninger om den sørgelige tildragelse og mødte på kontoret kl. 9. Konsulen sad ved skrivebordet, den statelige, kraftige skikkelse var som noget ældet; begivenhederne havde øjensynligt grebet ham dybt. »Jeg sidder nu og gør min rapport færdig,« sagde han stille. »Aah – de er blevet drevet i døden – ganske meningsløst – mod alle reglementer – truet i døden og under ganske misforstået æres- og pligtfølelse, disse prægtige folk!« Og dette var sikkert også den sande årsag til katastrofen.

Fruen kom stille og meddelte, at to hovedstadsjournalister anmodede om at få oplysninger. Med et let suk gav konsulen tilladelsen. Da de havde sat sig, sagde han: »Jeg vil nu læse min rapport for de herrer, og ønsker De at høre mere, kan De jo spørge.«

Fruen viste sig igen: »Herman Bang er ved døren og vil gerne tale med dig.«

Konsulen gav et nervøst kast med hovedet, og der kom rødme i kinderne. Efter en pause sagde han: »Lad ham komme!«

J.G. Pinholt havde i hukommelse ikke besvær med at fremkalde replikkerne fra et møde i fortiden, der havde gjort stort indtryk.

Men hvorfor denne pludselige nervøsitet hos den ellers »statelige« redningsbestyrer? Det skal snart vise sig at have forbindelse til en anden tragedie på vestkysten. *Sleipner's* skæbne ud for Klitmøller. *Svømmende ligkister* var overskriften på Herman Bangs reportager fra det sted, der i dag er vindsurfernes foretrukne.

19. november 1880 strandede barken *Sleipner* på vej fra Grimsby hjem til København med en last kul. Vejret var ikke hårdere, end at et nogenlunde stærkt skib burde kunne holde sig fri af kysten. Alligevel kunne man fra land iagttage, hvordan skibet gik ind mod stranden og stødte på grund. Med raketapparat forsøgte redningsmændene at skyde en line ud til skibet, som imidlertid stod for langt fra land. Redningsbåden blev også forsøgt sendt ud, men mandskabet kunne ikke få den tunge båd over revlen. Man sendte bud efter den lettere båd fra redningsstationen ved Hanstholm, men inden den nåede frem, var skibet sønderslået og samtlige 14 mand om bord druknet.

Omstændighederne ved ulykken, debatten om redningsvæsenets udstyr, rederivirksomhed og

Katastrofen

I januar 1897 indtraf, hvad der er blevet kaldt »den største katastrofe i det danske redningsvæsens historie«.

Et redningsmandskab på 12 mand druknede ud for Harboøre. Det stormede af nordøst. To af kystbådene var ikke kommet i land, og redningsbåden blev kørt til havet ved fiskernes landingsplads i Vrist, hvor man troede, at de savnede fiskerbåde ville forsøge landing. På et tidspunkt mente nogen at kunne skimte et lys på havet, og det blev antaget at være en lygte i en af fiskerbådene. Redningsbåden blev sat i vandet og var snart ude af syne i mørket. Halvanden time senere kom redningsbåden drivende i land med kølen opad. De nærmere omstændigheder ved kæntringsulykken kendes ikke. Fiskerbådene blev senere bjærget i god behold af redningsdamperen *Vestkysten*. Med udgangspunkt i ulykken skabte TV/Midt-Vest i 2000 en serie i otte afsnit, *Guds Børn,* om den indremissionske vækkelse på vestkysten. Med pastor Carl Moe i spidsen blev fiskernes sociale vilkår forbedret, da brændevinen i bogstaveligste forstand blev hældt ud. I centrum for fortællingen stod strandfogeden Niels Liløre, der mistede to sønner og en svigersøn ved ulykken.

søfolks sikkerhed gav *Sleipner's* skæbne et langt efterliv. Døden har altid en årsag og en adresse. Skibet havde allerede før afrejsen fra Grimsby lækket, og besætningen nægtede at stå til søs. Kaptajnen havde været tvunget til at hyre tre mand ekstra til at hjælpe ved pumperne, og det øvrige mandskab havde så ladet sig overtale til at fortsætte mod Danmark. Da *Sleipner* nåede til Jyllands kyst, ud for Klitmøller, var lækagen imidlertid blevet så stor, at man så sig nødsaget til at forsøge at sætte skibet i land.

Det var dér, alt gik galt.

»LET OG NÆSTEN SVÆVENDE«

Det er i dette lys, man skal læse J. G. Pinholts skildring i erindringerne fra 1945 af mødet mellem redningsbestyreren og Herman Bang – i 1897. 17 år efter begivenhederne ud for Klitmøller-stranden. Den kunne være skrevet af Herman Bang selv; det er hans stil, det er hans måde at dramatisere en fortælling på, som Pinholt i erindringsbogen gør brug af:

»Herman Bang kom let og næsten svævende gennem døren. Hans påklædning var et mørkt, stramtsiddende jakkesæt, yderst elegant, men det gjorde hans slanke skikkelse endnu tyndere, næsten uhyggelig tynd. Hans magre ansigt var gråblegt i det dæmpede lampelys, meget magert, og øjnene syntes indfaldne; det smukke sorte hår næsten glinsende. Mit indtryk var, at han var meget svag. Med et let buk præsenterede han sig som *Aftenbladets* repræsentant.

Konsulen rejste sig fra skrivebordet og gik rask et par skridt imod ham. Den ranke, kraftige mand fyldte således i rummet, at Bang syntes meget mindre, end han var. Det smukke hvide hår og skæg gjorde skikkelsen endnu mere imponerende, og gennem de skarpe brilleglas sås refleksen af lampelyset, som om øjnene skød smålyn.

»De – h e r!« sagde han skarpt. De, der som ingen anden har brændemærket vore brave, pligtopfyldende redningsmænd og nedsat deres anseelse i det offentlige omdømme! De h e r – tilmed under vor største ulykke!«

Under denne barske »velkomsthilsen« stod Herman Bang uden mindste bevægelse – ja, som om den slet ikke havde adresse til ham.

Pinholt beretter videre:

»Og så fortsattes der uden ophold om, hvorledes Bang i sin ansvarsløse omtale af *Sleipners* ulykkelige stranding havde dænget misforståelse på misforståelse, urigtighed på urigtighed, parodieret redningsvæsenets materiale, gjort det til

antikviteter, gjort redningsmændene til umuligheder, ledelsen til en hjælpeløshed – dænget uret på uret mod den enkelte og alle, fremsat tendentiøse og ganske urigtige påstande – han, der hverken havde eller kunne have betingelse for at kende til eller dømme om, hvilke uovervindelige vanskeligheder, der måtte kæmpes imod – og nu var ved behandlingen af denne sørgelige, uafvendelige tildragelse landets redningsvæsen beskæmmet og lagt for mistro af omverdenen, skønt der var gjort alt, hvad der kunne gøres med de hjælpemidler, der stod til rådighed, ligesom der ville hengå lange tider, inden anseelsen kunne genvindes.«

Da Pinholt mange år efter sidder med sit erindringsskriveri, har han heller ikke svært ved at genkalde den indignation og sorg, der var i redningsbestyrer Anderens omtale af begivenhederne i Klitmøller dén novemberdag i 1880. Herman Bang stod rolig og så redningsbestyreren i øjnene uden at fortrække en mine. Da denne standsede, tog han ordet – stille og behersket:

»Jeg værdsætter Deres forsvar højt, beundrer Deres varme hjertelag for Deres mænd og misunder de folk, der har Dem som værge.« Derefter gjorde han rede for det arbejde, han i omtalte sag havde udført. Hans oplysninger beroede på selvsyn og var urokkede, hans motiv var det ædleste: at hans landsmænd kunne blive i stand til i endnu højere grad at kunne udføre deres livsfarlige hverv til velsignelse for brødre i nød, og han glædede sig over, at der allerede kunne konstateres gode resultater. Han betragtede den indsats, han ved denne lejlighed var kommet til at gøre, som noget af det, der havde glædet ham mest, og som rigtigt opfattet havde været en hjælp til de bestræbelser, der også var målet for konsulens ansvarsfulde og anerkendte virksomhed.«

DE SVØMMENDE LIGKISTER

Herman Bang havde – *trods alt* – en vis succes med sin entré hos redningsbestyreren. Også hos erindringsskriver Pinholt, der noterer, at den måde, Bang fremsatte sit forsvar, viste ham som den fuldendte dramatiker, han var. Og redningsbestyreren, konsul Andersen? Han stod stille et øjeblik. Så sagde han: *»Nu har jeg talt fra leveren, og*

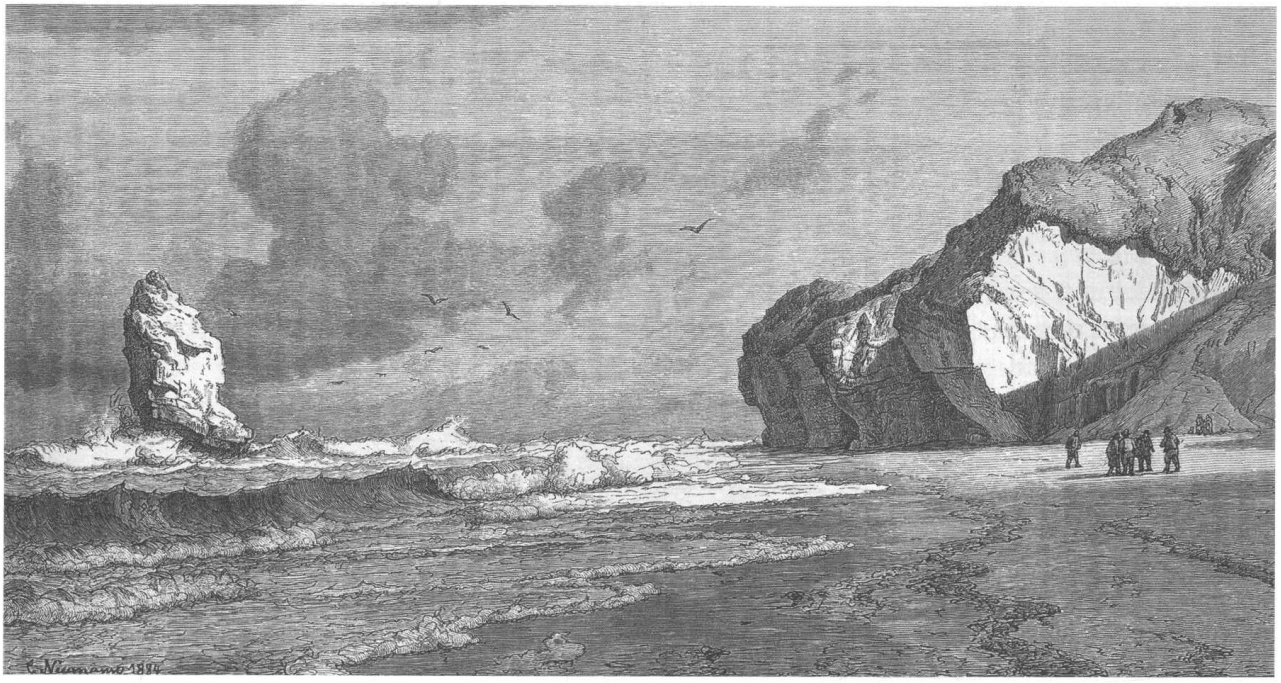

C. Neumann: Bulbjerg og Skarreklit. (Danmark i Skildringer og Billeder, 1887).

De også. Tag en stol, og lad os så tage fat på det foreliggende.«

Herman Bang (1857-1912) var ikke den eneste, der fra hovedstaden drog til det yderste vest for at rapportere til læsere i øst. Holger Drachmann (1846-1908) var også kommet til Thy i 1880. »Digterkongen« var ikke i tvivl om eget værd. I de fire breve fra Klitmøller til *Dags-Avisen* drejer det sig ofte mere om den følsomme digters besværligheder. Mere om hans rejse med forhindringer frem til Thy end selve de begivenheder, han er blevet sendt af sted for at dække. Det første brev handler udelukkende om vanskelighederne fra Thisted til vestkysten. Brevene er i det hele taget præget af Drachmanns selvforståelse som »geni« – mere om at jagte sig selv end selve kendsgerningen: *»Jeg har ikke villet jage. Jeg har givet mig tid for at indtrykkene kunne sætte sig. Jeg er blevet grebet dybt ved, hvad jeg har set og hørt, at det endda er modstræbende, jeg i dag afsender mit brev. Jeg kunne ønske at have en månedstid for mig til atter og atter at lade disse dages ophold her ved stranden gå igennem en sigte (..) Hvad jeg beretter er allerede næppe længer nyt. Men Dags-Avisens læsere venter ...«*

Så er det en anden tilgang, Herman Bang har til den stillede opgave på den jyske vestkyst. Hans person skygger ikke i samme grad for virkeligheden. Fra Thisted – hvor han besøger J. P. Jacobsen, som han agter højt – skriver han i det første brev hjem til *Nationaltidende*, at han efter besøget i Klitmøller endnu stærkere end før beklager, at avisen har sendt ham og ikke en sagkyndig medarbejder til strandingsstedet, *»thi det var sikkert langt mere til en sagkyndig behandling og dygtig undersøgelse end til en føljetonskildring, denne sag har trængt og trænger. Imidlertid er det nu en gang blevet mig, og jeg skal forsøge at gøre min pligt efter bedste evne.«*

I slutningen af 1800-tallet var man som nævnt ved at få øjnene op for det »eksotiske« Jylland og dens befolkning. En fremmed verden, en fremmed befolkning. Det var ikke reportager i nutidig forstand – det var mere personlige oplevelser af mennesker og begivenheder, der blev skrevet hjem til

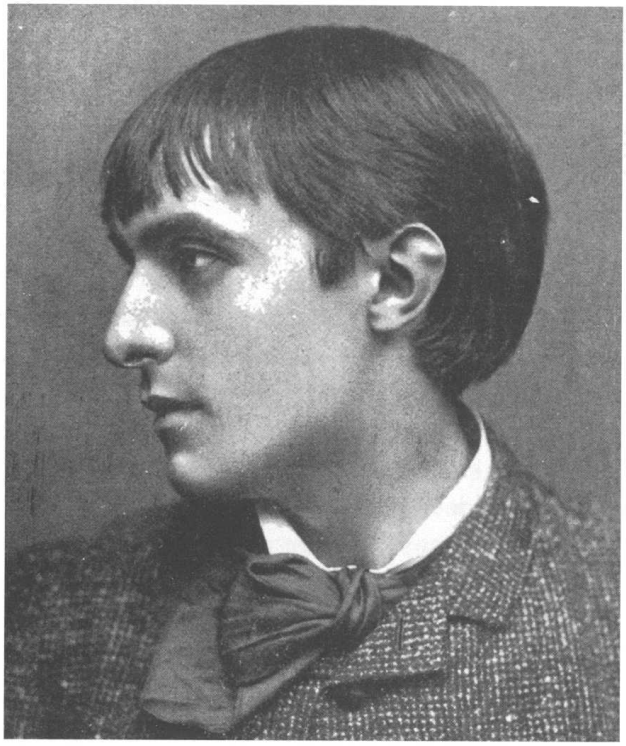

Sådan så han ud, københavneren Herman Bang, da han i 1880 ankom til Thy. Næppe er han fyldt 20 år, før han er berømt over hele hovedstaden for sine velskrevne artikler i dagbladene og »berygtet« for sine vaner, som samtiden fandt temmelig overdrevne, og han var kendt for sin påfaldende påklædning. 23 år gammel udgiver han sin første roman. Det er dette år, han bliver udsendt som »reporter« til den jyske vestkyst. (Det kongelige Bibliotek).

Dags-Avisen, *Nationaltidende*, *Dags-Telegrafen* og *Aftenbladet*. Føljetoner over flere dage.

Det er en måde at skrive på, nutidens avislæsere ikke har problemer med, men i 1880'erne var aviserne de eneste informationskilder og ofte kunne de involverede have svært ved at genkende den beskrevne virkelighed, de stod midt i.

Herman Bangs dobbeltføljeton fra stranden i Klitmøller med overskriften *Svømmende Ligkister* går både på de usejldygtige skibe og de ubrugelige redningsbåde. På grund af en snestorm er han først nået frem til Thy på fjerdedagen efter skibskatastrofen. Han er ikke alene på et fremmed sted, han er også bragt i en uvant situation, for han er ikke på stedet, mens begivenhederne finder sted. Han

kan ikke »male med pennen«, som hans reportagekunst senere skal blive karakteriseret; han kan ikke skrive stemningsreportage og skabe digteriske billeder fra en »afklædt« strand og kyst. Han skal først til at samle det stof, han kan skrive over og rapportere hjem om.

Det er en ny side af journalisten og digteren Herman Bang, vi ser i Klitmøller i november 1880. Læseren hører om hans refleksioner over, hvilket træk han skal fokusere på i beskrivelsen af katastrofen. Skal det være den situation, hvor mandskabet på det grundstødte skib tramper roligt rundt på dækket og slår kuskeslag, endnu forvissede om, at de vil blive reddet i land? Eller skal det være det øjeblik, da fokkemasten falder og mandskabet løfter armene og skriger med udsigten til den visse død i havet?

KERNEN I EN BEGIVENHED

Herman Bang er på jagt efter kernen i begivenhedsforløbet, de mange dramaer i dramaet – »begivenhedernes sjæl«, som han selv kalder det. Disse overvejelser og de mange små brikker, som han samler til den store beskrivelse af skibskatastrofen ved Klitmøller, gør føljetonen om *Svømmende ligkister* bevægende for en nutidig læser.

Den 23-årige Herman Bang havde samme år som reportagerejsen til Thy udsendt sin første novellesamling *Tunge Melodier* og den første roman *Håbløse Slægter*. Romanen vakte forargelse – ja, skandale. Blev af Højesteret beslaglagt som pornografisk og måtte genudgives i forkortet form. Året efter får han sin debut som dramatiker med tre en-aktere på Det kongelige Teater. Han er utrolig produktiv og har mange læsere, der lader sig rive med af den udsøgte evne til at få både øjeblikket og det lange begivenhedsforløb ned på papiret – selv om nogen i samtiden kunne finde stilen krukket og manieret.

Sådan kan man også se personen Herman Bang beskrevet. Hans optræden, hans påklædning.

I hovedstaden kunne han virke aparte ... hvordan har man så ikke opfattet ham på Jyllands vestkyst?

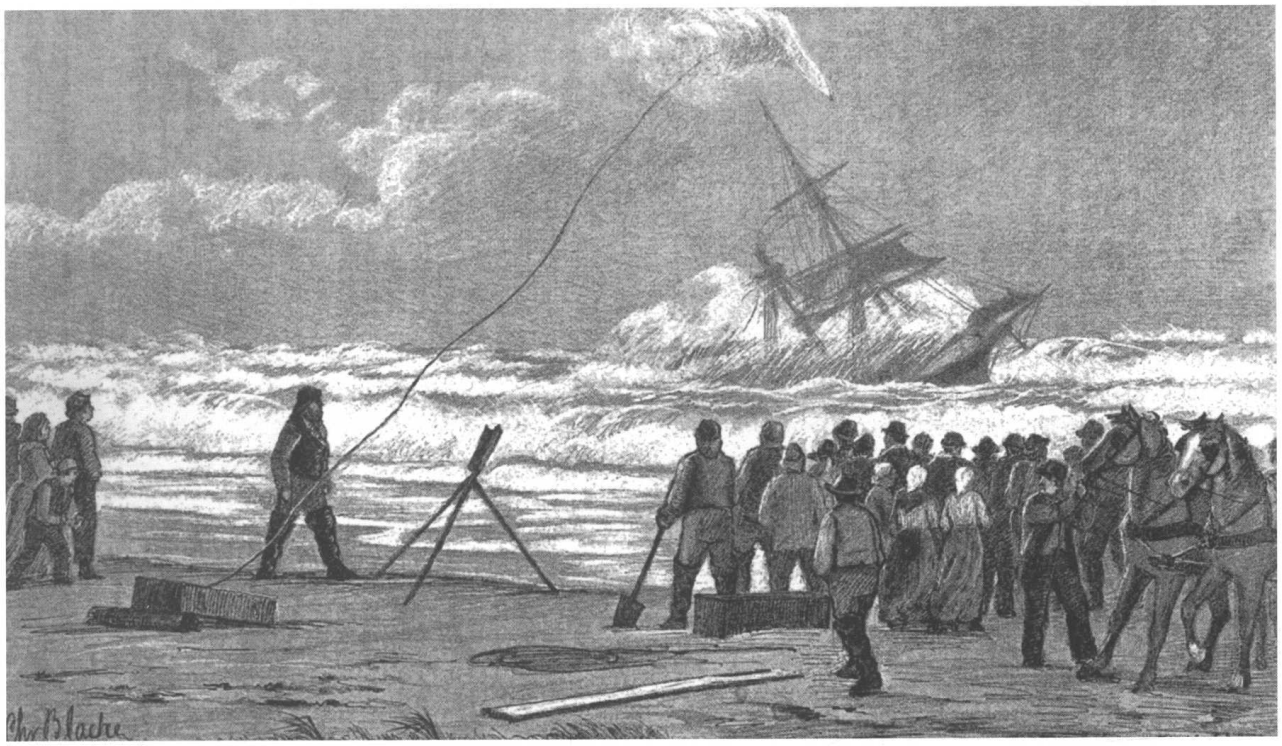

Chr. Blache: Stranding ved Thyborøn. (Danmark i Skildringer og Billeder, 1887).

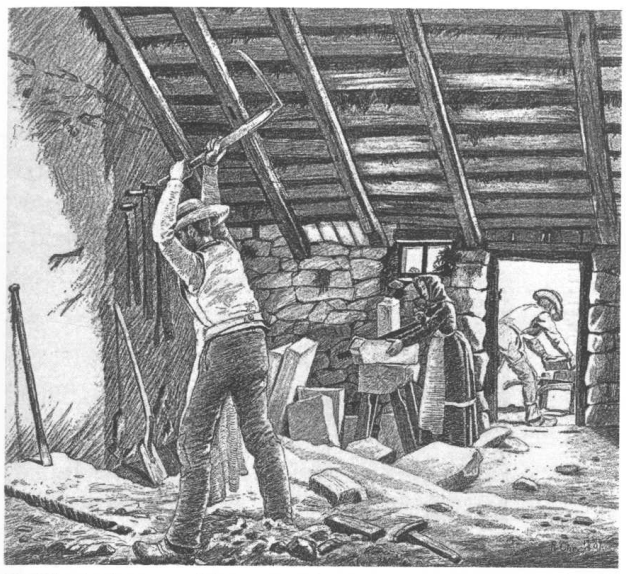

R. Christiansen: Limstensskærere ved Bulbjerg. (Danmark i Skildringer og Billeder, 1887).

Men han grundlægger med sin journalistik en ny genre. Han lærer at se livsforholdene i deres mangfoldighed og at kende »sværmen af mennesker«, som han skriver i et tilbageblik:

»Journalistikken udleverede mig stoffet. Hvis dette ikke havde været tilfældet, kunne Stuk *og* De uden Fædreland *aldrig være blevet skrevet.«*

Nok var det virkeligheden, han beskrev, men nedskrevne kendsgerninger eksisterede ikke: *»De har ophørt at være kendsgerninger endnu, medens vi nedskriver dem. Selve blækket, hvormed der skrives, har allerede farvet dem,«* som det formuleres i en af de aforismer, han i 1907 skrev i ugebladet *Verdensspejlet*.

Men det er lidt af en opgave, han er blevet sat til at løse for *Nationaltidende*. En skildring af en katastrofe der har fundet sted flere dage tidligere. De to artikler stod i avisen 26. og 28. november og i den første – afsendt fra Thisted 24. november – søger Herman Bang så nøje som muligt at holde sig til de oplysninger, han har indhentet hos »sagkundskaben«:

»Ligesom man uvilkårlig taler dæmpet i en stue, hvor der er lig til huse, skyer man over for en alvor som denne uvilkårlig alle unødig stærke farver og taler kun i respektfuld nøgternhed om tingene.«

SKRIGET

I det andet Klitmøller-brev hjem til læserne i hovedstaden gælder det Herman Bangs indtryk fra egnen og begivenheden. Han søger at finde frem til det lille træk, som er denne begivenheds ejendommelighed. Og han vender tilbage til kuskeslagene på det strandede skib:

»Var det ikke det betegnende for netop denne stranding i magsvejr og ved højlys dag, at mandskabet, da skibet grundstødte, rolig trampede på dækket og kun brød sig om at holde varmen, svingede med armene ligesom rejsende, der er komne til stationen og et øjeblik går ud af vognen for at strække lemmerne og trampe? Ligger ikke alt ved denne stranding i dette ene? Disse mennesker, som sætter deres skib på land, efter at have holdt det oppe over Nordsøen ved pumpning, og sætter det på land så sikkert, som om de løb ind i en havn, her uden for redningsstationen, hvis mærker de ser fra havet. Er det ikke dette ene træk, som kaster sit lys over hele kaptajnens færd lige fra hans fart forbi fyret, over mandskabets rolige venten, som ikke engang sætter skibsbåden i land, det samme træk, som anklager stærkest – den eller dem som anklagen rammer. Thi vel turde det hænde, at her også var andet at tage vare end på forhånd binde sin opfattelse ved at deklamere om »fattigfolks ret« og »fattigmands vovede liv«. Eller nu dette ene skrig, da masten faldt? Er det det lille træk, som er denne begivenheds ejendommelighed?

»De var svært stille på vraget,« sagde strandfogeden. De ventede. Og selv da de så, at redningsbåden ikke kunne gå ud, selv da forsøget glippede anden gang – de stod stadig så rolige i stævnen. De ventede. Det syntes dem vel for utroligt dette, og selv da de andre opgav håbet, blev de ved at håbe. De var nærmest til det, man håber så længe, når det gælder livet, og derfor blev de ved at være stille. Men så da fokkemasten faldt, skreg de. De løftede armene og skreg. Hvilken pludselig lynsnart mørknende forfærdelse har ikke løftet disse besværgende arme, fyldt dette skrig, hvori de så dødens Medusatræk. »Så så de, det var forbi,« sagde strandfogeden.

Det er sligt, man kan kalde »begivenheders begivenhed«, så at sige udslag af begivenhedernes sjæl.«

I strandingsprotokollen for Hillerslev-Hundborg Herreder refereres det efterfølgende søforhør, hvor strandfoged Hausgaard hævdede, at redningsstationens utidssvarende udstyr var skyld i fiaskoen. Undersøgelserne konkluderede, at Hausgaards vurdering var korrekt. Redningsmændene havde gjort alt, hvad de kunne, og der tilfaldt dem ingen skyld. Den gamle redningsbåd i Klitmøller blev erstattet af en ny og lettere.

I THISTED

Herman Bang vendte tilbage til strandingskatastrofen i Klitmøller. Det skete i en artikel i det liberale ugeblad *Nutiden i Billeder og Text* 1886. På afstand tog begivenhederne ved vestkysten sig nu sådan ud:

»Efteråret 80 – i slutningen af november – var jeg sendt op til Thisted som korrespondent ved en stranding. Jeg havde været ude ved Klitmøller og havde set vraget på den øde havstrand og den pyntelige dannebrogsfarvede redningsbåd, som ikke kunne sættes til søs – for den kæntrede altid, selv i magsvejr. Og jeg havde hørt formandens beretning om de stakler, som var døde derude; i middagens fulde lys, et par hundrede alen fra land, skyllet bort fra det huggende vrag, ingen kunne hjælpe ... Og så var jeg vendt tilbage til byen ad tunge sandveje, under en lav grå himmel, med blikket ud over snelagt ødemark – i ørerne havde man en mils vej havets dæmpede brusen ...«

Besøget gjaldt digter-kollegaen J. P. Jacobsen. Det var skumring, da Herman Bang kom til Thisted. Han gik straks ud i byen for at opsøge den syge digter og bringe de hilsener, han havde med fra venner i København, hvor J. P. Jacobsen havde

J. P. Jacobsens barndomshjem ved havnen i Thisted. I 1915 blev bygningen overtaget af FDB (Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger). Bag det hvide stakit ses haven og lysthuset, hvor den syge digter de sidste par år hvilede i sin hængekøje. I dag er kun lysthuset tilbage. Og så naturligvis bøgerne. J. P. Jacobsens digtning genoptrykkes og læses af nye generationer. Senest romanen »Niels Lyhne«.

boet i en længere periode, inden sygdom for alvor slog til:

»Hver mand i staden vidste, hvor faderen boede; men digteren var bare: »Nå – hans søn.« ... At denne »hans søn« *var landets største digter, tænker jeg, den by Thisted erfarede ved hans død.«*

Den unge Herman Bang – i 1880 allerede et stort navn i den danske litteratur og en omstridt person i offentligheden – nærede en næsegrus beundring for den lidt ældre digter (han var 38 år). Hans skildring af et møde mellem to digtere er blandt de smukkeste i litteraturhistorien og bevæget læsning den dag i dag. Skrevet og erindret på baggrund af en af de mange strandingsulykker på vestkysten i en helt anden verden så milevidt fra den beskedne, mørke og tyste digterstue ved havnen i Thisted.

»JEG HAVDE FEBER EFTER HAVET«

Den 23-årige Herman Bangs reportager handler også om turen med hestevogn fra Thisted til Klitmøller og havet. Et fint set og sanset billede af Thy en novemberdag i et helt andet århundrede. Midt i beretningen om det tragiske forlis. Så vidt handler det også om længslen efter havets blanding af liv og død. Men det er *også* en historie om en københavners møde med en fremmed egn, begivenheder og mennesker, hvor ordene ikke altid slår til:

»Det var tidlig morgen, da vi kørte fra Thisted, og morgenens grålys lå endnu som en tåge over den snedækte ensformighed. Hvor alt er bart. Den tomme fladhed, der ligger som et udbredt dansegulv for vestenvinden, intet, som bryder, intet, som rager op, kun fladheden, snedækt. Og selv sneen syntes ikke hvid i denne luft, der er intet, som skinner. Under en grå himmel ligger tågen over tunge marker. Der er intet lys.

Og husene gemmer sig; de kryber i skjul bag den mindste skråning, bag den mindste hævning i barhedens ensformighed. Det er, som hele egnen og menneskene frygtede en fjende – og fjenden er der. Man ser det mindre på den, som kryber i skjul, end på den, som kæmper. Denne mand har næsten bygget sit hus på en bakke, men han har skærmet sin bolig ved træer. Kusken fortæller mig, hvordan den mand har kæmpet. Nu står der en lund, spæde stammer, stående langt fra hinanden, men denne lund omkring dette hus fortæller meget mere end meget andet om, hvad en vilje kan. Mod vest er lunden buske, kun en fjerdedel af de plantede træer er blevet træer.

Men manden skal dog være meget stolt af sin stump skov.

Også kirkerne er kullede, man bygger ikke tårne i denne egn, går nok for resten ikke meget i kirke. Stenhusene, byggede for at rumme menneskenes tilbedelse, ligger øde og triste bag deres stenhegn, midt på den bare plet, man her kalder kirkegårde. Man planter ikke på disse kirkegårde. Man har nok at kæmpe om for de levendes skyld, man kan ikke tage kampen op for at hædre de døde.

For den sags skyld sætter man da heller ikke stenkors eller gitter. En gang imellem kommer en strandets slægtning og rejser et kors, der skal vise, at her har man i fremmed jord gemt et menneske, som langt borte havde venner, hvis tanker vil søge til denne plet med korset. Egnens egne folk havde ikke stunder til at rejse mindesmærker.

Her findes ingen haver hverken for levende eller for døde ...

Efterhånden som vi kørte, blev det lysere, solen kom frem. Og som et pludseligt fata morgana hævede klitterne sig som sollyse snebjerge frem bag Vandet Sø. Mens man stirrede på de snedækte klitter, blev deres brudte konturer som marmorslotte på bjerge, hvor lyset leger med stenens blinkende hvidhed. Det blev en skråtbygget by over den blånende sø; et kort nu byggede fata morgana af klitterne og Vandet Sø Genua og »den prægtiges« golf.

Det var et lyssyn, et spil af solens luner. Ude over søen fløj svanerne over mod klitterne, stolte, kongelige. Der er noget eget ved vilde svaner: Myterne og eventyrerne har lagt deres skær over deres skønhed.

Svanerne samler sig i flokke, og med sejlende vingeslag løfter de sig over søen.

Vi skumpler på klitvejen, bøjer ud og ind. Fata morganas bjerge er blevet sandhøje, hvor

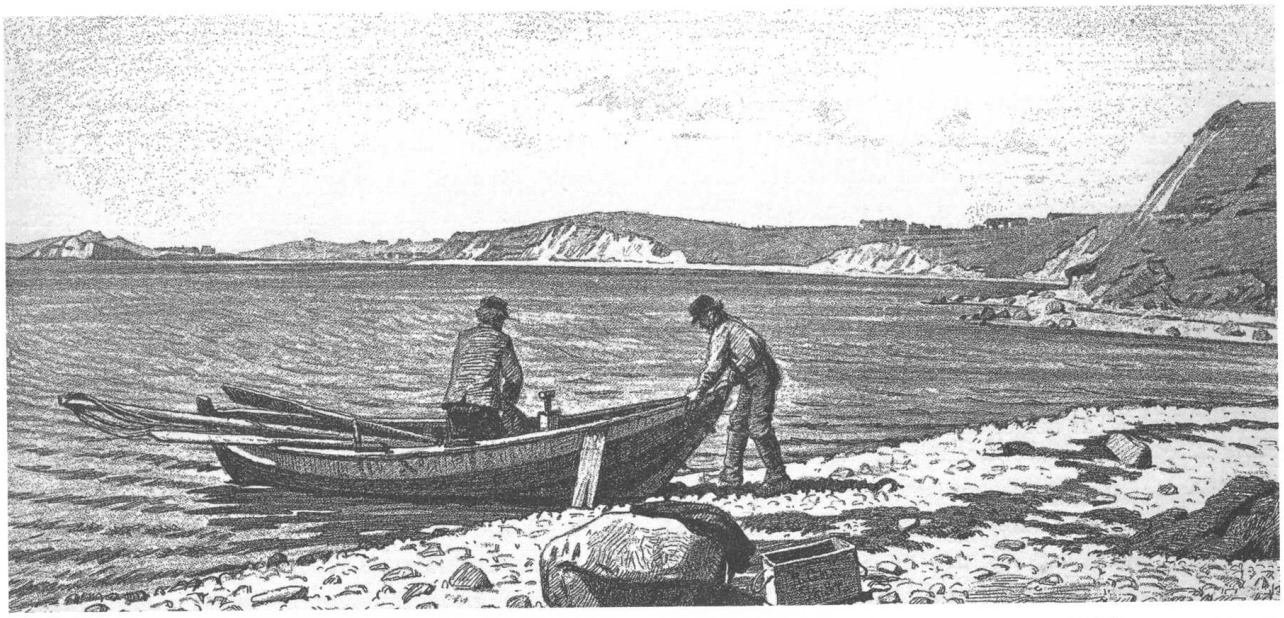

R. Christiansen: Kysten syd for Thisted ned mod Vildsund. (Danmark i Skildringer og Billeder, 1887).

marehalmen stikker sine totter frem over sneen. Som et stigende uvejrs larm hører vi havet. »Det er i ro,« siger kusken.

Vi holder, strandfogeden byder os på vin, og vi må drikke, må vente for høflighedens skyld. Men jeg har ikke længere ro, der var noget i denne uvejrets brusen bag klitterne, som betog. Til sidst løb jeg, jeg havde feber efter havet.

Vi gik op gennem klitterne, det var tungt at arbejde i sneen, besværligt at nå frem, det gled jo, både sne og sand, så det blev et rent ælte. De andre talte om strandingen, om vraget, om de mange lig. Jeg hørte det ikke: Havet skulle jeg se. Det var hovedtanken.

Det varede også noget, inden jeg kom til at tænke på strandingen. Jeg havde stirret på havet. Strandfogeden og kusken havde ret, det var roligt. Luften var snetung, lyset gråt, som om man havde sat en lampeskærm for solen. Og under denne himmel væltede havet sig tungere end himlens skyfuldhed. Bølgerne rejste sig ikke, de skummede ikke med hvidhed, de væltede lagvis mod stranden.

Man blev ved at stirre denne alvor i ansigtet.

Så spurgte jeg endelig om vraget.

Man viste ud: »Dér!«

»Dér? – Så nær ved land?«

Flemming Skipper
Født 1939. Fhv. journalist. Lokalhistoriske bøger og artikler.

Kilder og litteratur

Tom Buk-Swienty: *Dommedag Als.* (2010).
Bent Haller: »En ø er en ø«. *Nordjyske* 21.03.2013.
J. P. Jacobsen: *Pennegriller og naturstudier.* Thisted 1985.
John Chr. Jørgensen: *Jeg der kender pressens melodier.* 2003.
Claes Kastholm Hansen: *Herman Bang. Reportager.* 1983.
J. G. Pinholt: *Fra en Landsbydegns Erindringer.* 1945.
Erik Skram: »Rejse gennem Thy og Hanherrederne«. *Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere.* 1887-1893.

Kong Neptun i Stenbjerg

af Jytte Nielsen

Ved vejen mellem Stenbjerg og Sdr. Vorupør står en mandshøj »citrongul« galionsfigur, forestillende Kong Neptun. Den er i dag i museets eje, men har en forunderlig historie, som både berører en lokal tradition og en berømt kunstners medvirken.

Måske er det lille – nu gulnede – fotografi taget ved Karen Poulsens konfirmation omkring 1915 i Vorupør. Det er Karen, der sidder yderst til venstre og ved siden af hendes mor og far – Marianne og Jens Poulsen. Stedet er Vesterhavsgade i Vorupør. Bag Karen og hendes forældre står til venstre en ældre ukendt herre, så Karens bror Julius og yderst til højre en »person«, som fanger ens opmærksomhed. Det er ikke en person i kød og blod, men en stor figur, som kigger op i himlen. Han har stort skæg og nøgen overkrop. Hvad og hvem der det?

Efter nærmere øjesyn er svaret klart. Det er en galionsfigur af havets gud *Neptun* – fra den romerske mytologi også kendt som *Poseidon* i græsk mytologi. *Poseidon* er bror til *Hades* og *Zeus*. Disse tre guder delte verden mellem sig, således at *Hades* fik underverdenen, *Zeus* blev himmelens hersker og fik kongeværdigheden, og *Poseidon* blev havenes hersker. Så det er nærliggende at bruge havets gud som vartegn og beskytter af sit skib.

Hvorledes figuren af *Kong Neptun* er havnet i haven ved et hus i Nr. Vorupør, er for længst gået

Jens Poulsen med familie og Kong Neptun i Nr. Vorupør, ca. 1915.